

اقدام پژوهی

حسین محمودی محمد آبادی^۱

^۱ دانشگاه فرهنگیان، محمد آباد hosein.m17.1381@gmail.com

چکیده

هدف از اقدام پژوهی مانند پژوهشهای مرسوم و دانشگاهی، پی بردن به روابط پدیده ها یا به اصطلاح متغیرها نیست، بلکه به بررسی موضوع هایی می پردازد که فرد یا افراد در محیط کار و شغل خود با آن درگیر هستند و می خواهند از راه پژوهش آن را حل کرده یا کاهش دهند. بنابر این تغییر در وضعیت موجود هدف عمده در این تحقیق است. این پژوهش راه حل های مناسب برای مشکلات را جستجو می کند و پاسخی است به انتقادهایی که از کاربردی نبودن اکثر پژوهش های مرسوم به عمل می آید.

واژه های کلیدی

اقدام پژوهی ، تحقیق ، آموزش

معلم پژوهنده به معلم یا دست‌اندرکار آموزش و پرورش گفته می‌شود که به نحوی با مسائل آموزش و پرورش سروکار دارد و علاقه‌مند است برای بهسازی و اصلاح وضعیت نامطلوب به اقدام‌های علمی نظیر اقدام پژوهی، دست‌بزند تا نتیجه آن منجر به تغییر و اصلاح وضعیت گردد. معلم پژوهنده از حیث اخلاقی و شغلی خود را متعهد و مسئول به فراهم سازی شرایط مناسب برای پرورش همه جانبه دانش‌آموزان می‌داند. معلم پژوهنده معلمی است که در راستای حل مسائل و مشکلات تدریس فکورانه و هنرمندانه با عنایت به روش اقدام پژوهی عمل می‌کند.

سطوح پژوهش در حرفه معلمی:

پاترسون و شانون (۱۹۹۳) اظهار می‌دارند معلمان در اشکال گوناگون با پژوهش پیوند برقرار می‌کنند. ابتدا آنها در فرایند تولید دانش و اطلاعات مشارکت می‌کنند تا نظریه‌ای برای بهبود عمل خود تدوین کنند. دیگر آنکه براساس یافته‌های پژوهش، تدریس خود را طراحی و به مرحله اجرا در می‌آورند. این اقدامات منجر به توسعه و بهبود آموزش می‌شود. معلمان بدون تکیه بر پژوهش قادر به توسعه مهارت‌های حرفه‌ای خود نخواهند بود.

با استفاده از پژوهش تجربه‌های زیادی در معرض نقد قرار می‌گیرد و تصمیم‌گیری آگاهانه میسر می‌شود. پژوهش به معلمان کمک می‌کند تا نیاز به تغییر و بهبود را درک کنند، تغییر ثمر بخشی را سامان دهند و تأثیر اعمال آن را بر تدریس اندازه بگیرند. پژوهش پیوندی ناگسستنی با حرفه معلمی دارد. از مسیرهای متعددی میان پژوهش با حرفه معلمی پیوند برقرار می‌شود. معلم با ایفای نقش‌های متعدد پژوهشی هم بر دشواری‌های تدریس و آموزش غلبه می‌کند و هم دانش‌آموزان را برای پیگیری فعالیت‌های پژوهشی مهیا می‌نماید.

زمانی معلم در نقش مدرس پژوهش به دانش‌آموزان ظاهر می‌شود و با طراحی و اجرای تدریس پژوهش محور، دانش‌آموزان را به مسیر آموزش مبتنی بر حل مسئله هدایت می‌کند. با این رویکرد معلم سهمی اساسی در پرورش مهارت‌های پژوهشی دانش‌آموزان دارد و زمینه‌ساز تقویت علمی - پژوهشی در جامعه می‌باشد.

در موقعیتی دیگر، معلم براساس تلاش‌های عالمانه دیگران، تدریس خود را سازمان می‌دهد و به مرحله اجرا در می‌آورد. در این رویکرد، معلم در نقش بکارگیرنده یا مصرف‌کننده تولیدات علمی - پژوهشی ظاهر می‌شود و از تجارب خردمندانه پژوهشگران برای ارائه تدریس اثربخش استفاده می‌کند. این وجه از نقش پژوهشی معلم شامل همه ابعاد شغلی وی می‌شود.

و سرانجام معلم خود به عنوان پژوهشگر ارائه نقش می‌کند. در این موقعیت وی با کوشش‌های ذهنی، موانع فرا روی تدریس را شناسایی نموده، برای آنها راه حل ارائه می‌کند و با اجرای آن مسیر را هموار می‌سازد. در این نقش معلم از ظرفیتهای ذهنی خود برای مطالعه و حل دشواری‌هایی استفاده می‌کند که در محدوده عمل وی و بر سر راه آموزش و تدریس ممانعت ایجاد می‌کنند. دشواری‌هایی که به دلیل موقعیت‌های بومی و ویژه کمتر از طریق پژوهش‌های کلاسیک قابل پاسخگویی و حل می‌باشند.

این سه موقعیت، حرفه معلمی را کاملاً در مسیر فعالیت‌های پژوهشی قرار می‌دهد، به شیوه‌ای که وی بدون پژوهش و ایفای نقش‌های مذکور عملاً از انجام وظایف و مأموریت‌های شغلی خود باز خواهد ماند.

اقدام پژوهی چیست؟

اقدام پژوهی یک شکل غیر سنتی پژوهش است که اغلب جامعه محور (گروه محور) است و توسط یک کارورز با جمعی از آنها انجام می‌شود. بورلی (۱۹۹۳) اقدام پژوهی را پژوهش آگاهانه، سنجیده و معطوف به راه حل تعریف می‌کند که به صورت فردی یا گروهی انجام می‌شود. اقدام پژوهی از طریق چرخه‌های حلزونی شامل شناسایی مسئله، گردآوری نظام مند داده‌ها، تفکر و بازاندیشی، تحلیل و نهایتاً تعریف مجدد مسئله توصیف می‌شود.

دو اصطلاح اقدام و پژوهش، چهره اصلی این روش نمایان می‌شود. از مومن نظر در حین عمل، به عنوان وسیله‌ای برای بهبود کار و ابزاری برای ارتقاء سطح دانش... « آنها نتیجه می‌گیرند که این تعریف بر اهمیت اقدام تأکید دارد. ما با این نظر موافقیم که اقدام باعث به جریان افتادن پژوهش می‌شود و نیروی برانگیزاننده‌ای به حساب می‌آید. اقدام پژوهان اغلب نسبت به آنچه انجام می‌دهند متعهد و علاقه‌مند هستند » (مک نیف و همکاران، ۱۳۸۲، ص ۲۸).

کارسون و همکاران (۱۹۸۹) نیز اقدام پژوهی را ترکیبی از عمل و پژوهش و تلاشی برای شناخت اقدامات تربیتی به منظور اصلاح و بهبود محیط آموزشی تعریف می کنند و بر این نکته تأکید دارند که بیشتر کسانی که در یک پروژه اقدام پژوهی مشارکت داشته اند، از نقش و جایگاه تجربه سخن می گویند.

آنها در پاسخ به این سؤال که اقدام پژوهی چیست، می گویند :

اول از همه، اقدام پژوهی جنبه عملی دارد. به عبارت دیگر، اقدام پژوهی تلاشی در جهت شناخت بهتر مسائل زندگی واقعی کلاس درس و مدرسه و چگونگی رویارویی با آنهاست.

دوم، اقدام پژوهی به مشاهده منفعل محدود نمی شود بلکه اقدام و عمل را در مرکز توجه خود دارد. این تمرکز توجه ایجاب می کند که محققان به گونه ای در عمل درگیر شوند که به بهبود اقدامات تدریس در یک کلاس خاص یا در یک مدرسه منتهی شود.

سوم، اقدام پژوهی دمکراتیک است. این شیوه پژوهش میزان بیشتری از گفتگو و تعامل بین همکاران را ترغیب کرده و مشارکت فعال در تلاش مداوم برای بهبود تدریس را ایجاب می کند.

چهارم، اقدام پژوهی نظام مند و فکورانه و در چرخهای چهار مرحله ای انجام می شود. و آنچه مسلم است در اقدام پژوهی به طور همزمان روی شناخت اقدام تربیتی و نیز بهبود و اصلاح آن تلاش می شود. به عبارت دیگر، اقدام پژوهی روشی برای شناخت و نیز بهبود موقعیت آموزشی است. در یکی از مقالات جستجو شده در شبکه اینترنت (ASCD)، اقدام پژوهی به عنوان فرآیند پرسیدن سؤالات مهم و تلاش برای یافتن پاسخ این سؤالات به شیوه ای روشن مند تعریف شده است. این پرسش ها معنادار و حائز اهمیت هستند، یعنی محقق قصد و یا نیاز دارد پاسخ به این پرسش ها را که از نزدیک با موقعیت کاری او مرتبط هستند، بداند. از این رو اقدام پژوهی جنبه بسیار عملی داشته و ریشه در کار روزانه محقق دارد.

آثار اقدام پژوهی:

شواهد روز افزون حاکی از آن است که درگیر شدن در اقدام پژوهی، اثراتی مثبت مشخص و حرفه ای روی کارگزاران آموزشی دارد. « اقدام پژوهی فرصت هایی را در اختیار معلمان می گذارد تا دانش و مهارت لازم در اقدام پژوهی را به دست آورند؛ این رویکرد پژوهشی را به کار بندند و از گزینه ها و امکانات برای تغییر آگاه شوند. معلمان شرکت کننده در اقدام پژوهی نسبت به اقدامات خویش منتقدتر و فکورتر بوده و با دقت بیشتری روی روشها، ادراکها و شناخت های خودشان و نیز کل رویکردشان به فرایند تدریس تأمل و تفکر می کنند» (بورلی، ۱۹۹۶).

به لحاظ اینکه در اقدام پژوهی خود معلم پژوهشگر است و نقش اصلی پژوهش را به عهده دارد، لذا می تواند مسئله ملموسی را که با آن رو به رو است، حل کند تا بهبودی امور را میسر سازد. «از آنجا که معلمان در هر نظام آموزشی نقش اصلی را بر عهده دارند، به عنوان پژوهشگران بالقوه، برای مشخص کردن موقعیت های نامعین در رابطه با فعالیت هایشان می توانند روش علمی را به کار برده و با استفاده از اقدام پژوهی فعالیتهای خود را بهبود بخشند.

کارسون و همکاران (۱۹۸۹) دلایل چندی را برای توجیه درگیر شدن در پروژه اقدام پژوهی بر می شمارند که می توان از آنها به عنوان اثرات مثبت مرتب بر اقدام پژوهی یاد کرد. این دلایل عبارتند از :

- اقدام پژوهی با سؤالات و مسائل ما سر و کار دارد نه مسائل و سؤالات شخص دیگر.
 - اقدام پژوهی در لحظه حال و اکنون شروع می شود. به عبارت دیگر می توان اجرای اقدام پژوهی را به سرعت آغاز کرد.
 - اقدام پژوهی بارها و بارها از این آزمون که از طریق آن مربیان می توانند شناخت بهتری از اقدامات آموزشی به دست آورده و آنها را بهبود بخشند، موفق بیرون آمده است.
 - اقدام پژوهی می تواند به تدریس بهتر و یادگیری مؤثرتر منجر شود.
 - اقدام پژوهی می تواند به برقراری ارتباط های مفیدتر با همکاران کمک کند.
- اقدام پژوهی خود ارزشیاب است؛ یعنی شامل ارزشیابی مداوم از فرایند پژوهش و ایجاد تغییر و اصلاح برای هماهنگ کردن پژوهش و عمل است. به عبارت دیگر، اصلاحات و تغییرات ایجاد شده در موقعیت به طور مداوم مورد ارزشیابی قرار می گیرد. در همین ارتباط

تکوینی بودن فرایند اقدام پژوهی معنا و مفهوم می یابد. مقصود این است که در پرتو خود ارزشیابی اقدام پژوهی این امکان وجود دارد که تعریف مسئله، اهداف و روش شناسی آن در جریان پژوهش مورد بازنگری قرار گرفته و تغییر کند.

وجوه اشتراک و افتراق اقدام پژوهی با دیگر پژوهش ها:

مک نیف و همکاران به وجوه اشتراک و افتراق اقدام پژوهی و دیگر پژوهش ها اشاره کرده و معتقدند اقدام پژوهی در این ویژگی ها با سایر تحقیقات مشترک است :

- به دانش جدید منجر و منتهی می شود.
- شواهدی را برای پشتیبانی از این دانش تدارک می بیند.
- فرآیند شکل گیری دانش جدید را آشکار می سازد.
- دانش جدید را به دانش موجود پیوند می زند.

و اما وجوه تفاوت آن عبارت است از :

- اقدام پژوهی مستلزم عمل و اقدام به عنوان بخش مکمل و لازم از خود فرایند تحقیق است.
- بیشتر از جنبه ارزش های حرفه ای محقق روی آن تأکید می شود تاملات روش شناسانه.
- ضرورت پژوهشی درون مجموعه ای است؛ یعنی مربی یا کارگزار اعمال حرفه ای خود را مورد بررسی و پژوهش قرار می دهد (مک نیف و همکاران ۱۹۹۶).

ویژگی های معلم در نقش رهبری :

- (۱) خبرگی آموزشی و تدریس دارد و دانش خود را با سایر همکاران و متخصصان مبادله می کند.
 - (۲) خود را با تغییرات حرفه ای هماهنگ می سازد. همگام با دانش معلمی حرکت می کند.
 - (۳) دائماً برای ایجاد فرصت بهتر برای یادگیری دانش آموزان تلاش می کند.
 - (۴) به انجام مطالعه از طریق اقدام پژوهی و تعیین اثربخشی آن دلبستگی نشان می دهد.
 - (۵) با دیگر همکاران، اولیا و سایرین در مورد موضوعات آموزشی، تشریک مساعی دارد.
 - (۶) از حیث اجتماعی هوشیار و با مسائل درگیر می باشد.
 - (۷) با انواعی از مدل های تغییر از طریق پژوهش در عمل مرتبط است.
 - (۸) مشاوره و راهنمایی معلمان تازه کار را بر عهده می گیرد.
 - (۹) در برنامه های آموزشی دانشگاهها و مجامع علمی شرکت می یابد.
 - (۱۰) در تصمیمات ریسک پذیر مدرسه شرکت می جویند (واین، ۲۰۰۲). (۴) توسعه توانایی حرفه ای معلمان مورد تأکید قرار می گیرد
- اقدام پژوهی «تواناسازی شغلی» معلمان را به عنوان عامل بهبود عمل آموزشی در محدوده اهداف خود قرار داده است. در این ارتباط گامهای مؤثری به شرح زیر برداشته می شود

خودتکایی شغلی:

از طریق اقدام پژوهی به طور قابل توجهی به دانش و توانایی معلم برای مطالعه و حل مسائل مربوط به آموزش و تدریس تکیه می شود و نوعی خودتکایی معلم برای تصمیم گیری در مورد راهبری و حل مسائل و مشکلات فرا روی تدریس مطرح می شود. این رویکرد، معلم را در مسیر هموارسازی موانع متعدد تدریس فعال نگاه می دارد و مانع از توقف پی گیری وی در مطالعه مشکلات کلاس با این فرض سنتی می گردد که این کار متولیان دیگری دارد و باید توسط آنها مدیریت گردد.

همکاران نتایج اقدام پژوهی خوب را عبارت می دانند از (۱۳۸۲ ترجمه آهنچیان، ۲۶):

- پیشرفت فردی

- بهتر شدن کار حرفه ای
- پیشرفت سازمانی که اقدام پژوهی در آن کار می کند.
- ایفای نقش در شکل گیری یک نظام مطلوب اجتماعی.

چند ویژگی اقدام پژوهی که به رشد حرفه ای مربوط است:

چنانچه به اختصار رشد حرفه ای را قرار گرفتن در جریان ارتقای مداوم توانایی های فردی برای انجام کار بدانیم، ضرورت بهره گیری از دانش که رابطه دسترسی به آن با توانایی های فرد به تأیید رسیده است، آشکار می شود. در این میان دانش مرجع مدار جای خود را به دانش خود آفرین داده است و مفهوم یادگیری برای همه عمر با دو فرآیند یادگیری در گستره عمره و یادگیری در ژرفای زندگی تکمیل شده است.

پیام چنین تحولاتی قرار گرفتن « من » در مرکز دانش و تبدیل منبع دانش موجود به منبعی حاشیه ای، یا مکمل دانش تولید شده به وسیله «من» است. شاید از این خرمن بر گرفتن توشه ای از چگونگی یا روش شناسی تولید دانش بهترین دستاورد به سود رشد حرفه ای باشد که ارزش روش هایی چون اقدام پژوهی را بهتر روشن می سازد. بر اساس آنچه در ابتدای این گفتار بیان شد و در نظر گرفتن رابطه بین اقدام پژوهی با تولید دانش و راه اندازی جریان مداوم یادگیری و رشد، می توان آن دسته از ویژگی های اقدام پژوهی که به تأیید وجود این همبستگی می پردازد را به صورت زیر خلاصه کرد:

۱- اقدام پژوهی به « اینجا - اکنون » تعلق دارد: اقدام پژوهی دست به اقدام می زند تا از طریق رسیدن به هدف کوتاهی که حل یک مسئله است، هدف بلندی که رشد خود است را تحقق بخشد.

۲- اقدام پژوهی، اقدام به منظور اطلاع یابی است، اما چون ارتباط داده ها با عمل، مستقیم و همه جانبه است، اطلاعات معنا می یابد و زمینه های کاربرد خود را حین دست یابی پیدا می کند. پس دانش زایی و دانش پروری از نتایج قابل انتظار چنین تحقیقی است.

۳- اقدام پژوهی تحقیقی دامن گستر است؛ یعنی هر جا که زندگی و کار جریان دارد، استفاده از این روش در حدود انتظاری که از آن می رود، متناسب خواهد بود.

۴- اقدام پژوهی به سوی مشارکت گرایش دارد. ذات این روش بر همکاری و درگیر ساختن دیگران در مرحله های مختلف اجرای تحقیق متکی است، هر چند نقش دیگران در اینجا دقیق تعریف شده و از پیش معین نیست.

۵- اقدام پژوهی جایگاه ارزشی روشن و بی پیرایه ای دارد؛ از اعلام آن نمی هراسد، و هدف آن کمک به اصلاح یا شکل دادن موقعیتی است که با موقعیت ارزشی سازگار باشد.

۶- اقدام پژوهی فقط به قصد دانستن انجام نمی شود، بلکه برخلاف سایر روش های تحقیق در علوم اجتماعی قصد مداخله یک جریان دو جانبه پیش رونده است؛ یعنی از یک سو می خواهد بر موقعیت کاری اثر بگذارد و از سوی دیگر موقعیت اثر پذیرفته بر ادامه جریان تأثیر می گذارد.

۷- اقدام پژوهی نتایج خود را عرضه می کند، به جز موارد استثنایی، استفاده عمومی از نتایج این تحقیق آزاد است و این نتایج قابلیت قرار گرفتن در معرض نقد را دارد.

۸- اقدام پژوهی نتایج خود را به کمک خود و دیگران اعتبار می بخشد. در مرحله اعتبار گذاری نتایج تحقیق، فرصت هایی برای رشد وجود دارد. دخالت «خود» در اعتبار گذاری، توان خود انتقادی و خود ارزشیابی فرد را ارتقا می بخشد و دخالت «دیگران» در این اقدام، یافته های تحقیق را به سرعت بین دیگران تقسیم می کند و احتمالاً بر همه شرکت کنندگان تحقیق اثر می گذارد. تبادل تجربه ها و گفتگو در مورد نتایج، زمینه مناسبی برای رشد را پدید می آورد.

تشخیص مسئله

تا زمانی که به مسئله یا مشکل برخوردید، مراحل اقدام پژوهی یا کنش پژوهی آغاز نمی‌شود. معلم پژوهنده همواره تک تک مسائل کلاس را با دقت مشاهده می‌کند. و به محض اینکه به مسئله‌ای برخورد کرد، به طور ناخودآگاه وارد مرحله اول اقدام پژوهی یعنی تشخیص مسئله می‌شود.

توصیف وضع موجود و بیان مسئله

پس از تشخیص مسئله باید در مرحله دوم، مسئله‌ی تشخیص داده شده را توصیف و تشریح کنید.

گردآوری شواهد و اطلاعات ۱

در این بخش شما باید ادعای خود را مبنی بر وجود مشکل، ثابت کنید. لذا برای اثبات ادعای خود و اطمینان از وجود مشکل، می‌توانید از روش‌ها و ابزارهای مختلف استفاده کنید. در این مرحله سعی می‌کنیم با استفاده از جدول و نمودار به کارهای خود عینیت بیشتری ببخشیم. معروف‌ترین این ابزارها عبارتند از: مصاحبه، مشاهده، پرسشنامه، آزمون، نمرات کلاسی، نظرخواهی از همکاران، مشورت با والدین، مراجعه به پژوهش‌های دیگران یا پیشینه پژوهش و ...

تجزیه و تحلیل داده‌ها

پس از این که به کمک داده‌ها تصویر روشن و گویایی از وضعیت موجود دادید، لازم است این داده‌ها را تجزیه و تفسیر کنید تا زمینه‌ها و امکان راه‌حل‌ها و اقدام‌های مناسب فراهم شود. به عبارتی شما در مرحله قبل فقط داده‌ها را جمع‌آوری کردید؛ حال لازم است آن‌ها را با استدلال و منطق به اطلاعات تبدیل کنید و در مورد آن‌ها با رعایت اصل صداقت و امانت، قضاوت کنید. در این قسمت بهتر است از مشارکت همکاران و تجربه‌های خود استفاده نمایید. برای انتقال بیشتر مفهوم، از نمودارها و اشکال مختلف استفاده کنید که این نیز ابتکار جالبی به شمار می‌رود.

ارائه یا انتخاب راه حل جدید

پژوهشگر با استفاده از اطلاعات به دست آمده و تجزیه و تحلیل آن‌ها ابعاد و جوانب مشکل را به طور دقیق و شفاف شناسایی می‌کند. البته تشخیص مشکل و به دست آوردن آگاهی بیشتر در مورد علل و عوامل آن، حاصل مطالعه وضعیت موجود، از طریق تکیه بر اطلاعات جمع‌آوری شده و بررسی پیشینه مطالعاتی می‌باشد. هدف پژوهشگر نیز در این مرحله پیدا کردن راه‌های تغییر وضعیت موجود است. در ضمن تشخیص راه حل مناسب، بهتر است به روش تصمیم مشارکتی صورت بگیرد.

حال باید از بین این راه‌ها به انتخاب راه حل دست بزنید. مرحله انتخاب راه حل به تفکر بیشتری نیاز دارد. در این مرحله باید معایب، محاسن و اثربخشی این راه‌ها را به استناد شاخص‌ها و معیارهایی که در اختیار دارید با هم مقایسه کنید و اگر تشخیص دادید یکی از آن‌ها برای بهبود بخشی وضع موجود از همه کارسازتر است، باید آن را به طور مستند دقیق و مستدل تشریح کنید و علت حذف راه‌های دیگر را نیز باید بیان کنید.

اجرای راه حل‌ها و کنترل و نظارت بر آن‌ها

در این مرحله باید، راه حل به دست آمده از مرحله‌ی قبل را با نظارت کامل و دقیق اجرا کنید.

گردآوری شواهد و اطلاعات ۲

پژوهشگر برای این که ثابت کند نتیجه تحقیق، تغییرات مثبتی را در پی داشته، و در رفع مشکل موثر واقع شده، نیاز به ارائه شواهد و توضیحات دقیق دارد. این شواهد باید مبتنی بر اعداد و ارقام و مدارک قابل سنجش باشد. نکته: شواهد ۲ باید مورد تایید افراد نخبه و یا متخصص قرار بگیرد و با دلیل و مدرک همراه باشد.

ارزشیابی تاثیر اقدام جدید و تعیین اعتبار آن

این مرحله مانند مرحله ۴ است. به عبارتی در این قسمت ما شواهدی که به دست آورده‌ایم را تعبیر و تفسیر می‌کنیم. لازم به ذکر است یکی از مهم‌ترین اصول در این بخش اشاره به وضعیت اولیه و وضعیت کنونی است که از مقایسه و تفسیر شواهد ۱ و ۲ به دست می‌آید. در بحث اعتباریابی، نظر خواهی از همکاران، دانش‌آموزان و والدین و کسانی که به نحوی در جریان پژوهش شما بوده و اطلاع داشته‌اند بسیار مهم است. نظرات آن‌ها ممکن است مؤید کار شما یا بالعکس باشد. شما به عنوان معلم پژوهنده امین باید خلاصه‌ی نظرات آن‌ها را ذکر کنید.

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادات

در این بخش محدودیت‌ها و نقاط ضعف و قوت را بیان کنید و پیشنهادات پژوهشی خود را ارائه نمایید. پیشنهادات شما می‌تواند به بهبود روند اجرایی، مسائل آموزشی و پرورشی، اصلاح جو همکاری و ... بینجامد. نکته: بدون انجام مراحل اقدام پژوهی نمی‌توانید آن را به درستی اجرا کنید.

- ۱- ایرانی، یوسف و بختیاری، ابوالفضل ۱۳۸۲ ، روش تحقیق عملی اقدام پژوهشی ،انتشارات لوح زرین، تهران
- ۲- بازرگان،عباس ۱۳۸۲ ، روش اقدام پژوهی ،از : ساکی ، رضا ، اقدام پژوهی : راهبردی برای بهبود آموزش و تدریس ، انتشارات پژوهشکده تعلیم و تربیت وزارت آموزش و پرورش ، تهران
- ۳- رضایی، منیره ۱۳۸۲ ، چيستی و چرایی اقدام پژوهی ،از : ساکی ، رضا ، اقدام پژوهی : راهبردی برای بهبود آموزش و تدریس ،انتشارات پژوهشکده تعلیم و تربیت وزارت آموزش و پرورش ، تهران
- ۴- ساکی ، رضا ۱۳۸۲ ، پژوهش و حرفه معلمی ، از : ساکی ، رضا ، اقدام پژوهی : راهبردی برای بهبود آموزش و تدریس ،انتشارات پژوهشکده تعلیم و تربیت وزارت آموزش و پرورش ، تهران
- ۵- سرمد و همکاران ۱۳۷۹ ، روش تحقیق در علوم رفتاری ،انتشارات آگاه .تهران
- ۶- مک نیف و همکاران ۱۳۸۲ اقدام پژوهی ،طراحی ، اجرا ، ارزشیابی . ترجمه محمدرضا آهنچیان ، چاپ اول ، انتشارات رشد، تهران
- ۷- میرزا رضایی، زهرا ۱۳۸۲ برخی مدل های اقدام پژوهی ،، از : ساکی ، رضا ، اقدام پژوهی : راهبردی برای بهبود آموزش و تدریس ، انتشارات پژوهشکده تعلیم و تربیت وزارت آموزش و پرورش ، تهران